

Filozófiai problémák, episztemikus vállalkozások és metafizikai szkepszis¹

1. Episztemikus vállalkozók

Képzeljünk el három episztemikus vállalkozót! Egyikük, Alfa, *szerecsésnek* mondhatja magát: egyre-másra gyarapodnak ismeretei a világról. Akárhányszor csak megragad egy új propozíciót, amelyet igaznak kell tartania az általa elfogadott episztemikus standardok szerint, a friss

A szerző filozófus, kritikus, egyetemi adjunktus Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Szociológia és Kommunikáció Tanszékén. Email: barany.tibor@gmail.com

- 1 Különleges helyzetben vagyok: vitapartnerem, Tózsér János könyvének, *Az igazság pillanatainak* (Pesti Kalligram Kft., Budapest, 2018.) én voltam a szerkesztője. A munka megkezdése előtt a következő hallgatólagos megállapodást kötöttük Jánossal: a szerkesztés idejére elmém *erisztikus* modulját kikapcsolom, azaz nem fogalmazok meg általános, a kötet teljes koncepcióját érintő ellenvetéseket; a *dialektikus* modul ellenőrző funkcióra állítom, és kizárólag akkor jelzek, ha megbicsaklana a gondolatmenet logikája, vagy érveléstechnikai hiba bukkanna fel a szövegben; a *nyelvi-retorikai* modult viszont maximális fokozaton működtetem, és igyekszem – ahogy maga a szerző fogalmazott a kötet bevezetőjében – a művet „*nagyon valamilyenné tenni*”. A szerkesztői munka lezárult, a megállapodás immár hatályát veszítette. Fenti tanulmányomban vitába szállok Tózsérrel, s megfogalmazom azokat az ellenvetéseimet, amelyeket nem mondhattam el neki a kötet szerkesztése közben. Természetesen mindvégig szem előtt tartom, hogy mivel sajátos hozzáférésem volt a mű szövegéhez, kizárólag olyasmit kérhetek rajta számon, ami felett eredetileg nem gyakoroltam (legalább részleges) ellenőrzést. Tehát szándékaim szerint csak a *lényegről* fogok beszélni, és arról sem kimerítően. Szeretnék köszönetet mondani Márton Miklósnak és Réz Annának, hogy megjegyzéseket fűztek tanulmányom korábbi változatához. Az írás az OTKA-NKFIH K-116191 számú pályázatának – *Jelentés, kommunikáció; szó szerinti, figuratív: Kortárs nyelvfilozófiai kutatások* – támogatásával, valamint a Felsőoktatási Intézményi Kiválósági Program Öncevezető autók, automatizáció, normativitás: Logikai és etikai kutatások című kutatási programjának keretén belül készült.

tudáselem akadálytalanul illeszkedik a korábbiakhoz. Alfa vállalkozását tehát *konzisztenciatartó propozícióbővülés* jellemzi: hősünk nem kerül olyan helyzetbe, hogy választania kelljen igazolt meggyőződései közül, hiszen ezek nem mondanak ellent egymásnak, és nincsenek ellentmondó következményeik. Ha mégis előállna ez a nem kívánatos helyzet, a zavar csupán átmenetinek bizonyulna: Alfa könnyűszerrel kideríti, mely propozíció kapcsán követett el hibát az igazolási eljárás során (mondom, hősünk *szerencsés* episztemikus vállalkozó!). És ha nagy ritkán az igazolási folyamatok ellenőrzése nem vezetne eredményre, Alfa még mindig megteheti, hogy revízió alá vonja az ismeretszerzési módszereit és az elfogadott episztemikus standardokat. A felülvizsgálat eredményeképpen pedig „újrarendezi” igazolt meggyőződéseinek rendszerét, és így ismét konzisztens propozícióhalmazhoz jut – amely immár akadálytalanul bővíthet tovább az új igazolási módszerek következetes alkalmazásával. Természetesen Alfának nincs birtokában univerzális igazolási eljárás (*ennyire* azért nem szerencsés!), ezért az ismeretrendszer belső koherenciája szempontjából fontos szerepet játszó, az újabb ismeretek fényében azonban hamisnak tűnő propozíciók esetén van némi mozgástere (à la Lakatos):² eldöntheti, hogy továbbra is ragaszkodik a kérdéses propozíciókhoz, és inkább átalakítja a tudásszerzés és igazolás módszertanát, vagy megszabadul a problémás propozícióktól, átmenetileg csökkentve ezzel elméletének magyarázóerejét. Mindez azonban nem érinti a lényegét: ha Alfa a nehezebb utat, azaz a módszertani revíziót választja is, továbbra sem kell hosszán bíbelődnie inkonzisztens propozíciókkal. Nem fordulhat elő, hogy az episztemikus standardok revíziójának eredményeképpen ismét inkonzisztens propozícióhalmazhoz jusson – éppen ebben áll Alfa szerencséje.

Béta *nehéz sorsú* episztemikus vállalkozó. Meggyőződéseinek folyamatosan bővülő rendszere újra és újra inkonzisztens propozícióhalmazokká rendeződik, hősünk pedig mindegyik propozíció iránt erősebb vagy gyengébb *episztemikus vonzalmat* táplál. Rendre ugyanabban a helyzetben találja magát: elsőre nem képes a meglévő episztemikus standardjainak megfelelő igazolási eljárások segítségével különböző igazságértéket rendelni p -hez és $\neg p$ -hez. (Mely utóbbi vagy közvetlenül részét képezi az igazolt propozíciók halmazának, vagy levezethető belőle, mondjuk q -ból és $q \rightarrow \neg p$ -ből.) Béta számára nem önmagában az inkonzisztencia jelenti a problémát, hiszen ezzel a jelenséggel olykor Alfa is szembe-sül, hanem az inkonzisztencia *tartós feloldhatatlansága*. Mindazonáltal

2 Lásd Lakatos Imre: A kritika és a tudományos kutatási programok metodológiája. Fordította Benedek András és Forrai Gábor. In Miklós Tamás (szerk.): *Lakatos Imre tudományfilozófiai írásai*. Atlantisz Kiadó, Budapest, 1968/1997, 19–63.

hősünk előbb-utóbb mindig úrrá lesz a helyzeten (sorsa nehéz, de nem tragikus), s különböző manőverekkel sikerül felszámolnia az inkonzisztenciát, megszüntetni az episztemikus vonzalmát némely meggyőződése iránt. Kideríti, melyik proposíciónak tulajdonított tévesen igazságértéket; revízió alá vonja az episztemikus standardjait, s így konzisztens formában újrastrukturálja ismereteinek rendszerét; vagy megmutatja, hogy az inkonzisztencia csupán látszólagos (amit „*p*”-ként írtunk le, valójában több proposíciót foglal magában, esetleg a kifejezés többértelmű, így „*p*” és „ $\neg p$ ” nem ugyanannak a ténynek a fennállását állítja és tagadja; vagy valamilyen más módon). Béta episztemikus vállalkozása végső soron sikeres, akárcsak Alfáé. A két vállalkozónak azonban részben eltérő típusú munkát kell végeznie: míg Alfa egyszerűen ismereteket halmoz fel, átmeneti zökkenőkkel, Béta folyamatos problémamegoldásra kényszerül.

Velük szemben Gamma *abszolút peches* episztemikus vállalkozó. Hiába igyekszik megnyugtató módon megszüntetni az inkonzisztenciát a szilárd (értsd: episztemikusan vonzó) meggyőződései között, nem jár sikerrel. Minden kísérlete csődöt mond: nem találja meg azokat a proposíciókat, amelyeknek hibásan tulajdonított igazságértéket, és nem segít a bevett episztemikus standardok felülvizsgálata sem. Mi több, amikor tisztázó céllal kikötéseket vesz fel az elméletébe, amitől az inkonzisztencia látszatának eloszlását reméli, csupán hosszabb és bonyolultabb proposíciósorozatokat kap eredményül, amelyek továbbra is inkonzisztensek lesznek (lásd *inkonzisztenciátartó proposícióbővítés*). Egy szó, mint száz: vállalkozása jottányit sem halad előre (eltekintve attól, hogy elméletei egyre tartalmasabbá, részletesebbé és bonyolultabbá válnak): egyik pillanatban sincsen *döntő* oka megválni egy vagy több proposíciótól, amely iránt episztemikus vonzalmat táplál.

Tózsér János szerint a filozófia minden pillanata Gamma-pillanat. A filozófusok abszolút peches episztemikus vállalkozók, a filozófiai megismerés lényegét tekintve sikertelen episztemikus vállalkozás. Tózsér könyvének tézise a következőképpen szól:

(TT) Az analitikus filozófia mint a klasszikus filozófiai problémák megoldásával foglalkozó episztemikus vállalkozás sikertelen vállalkozás.

Írásomban egyetlen általános ellenvetést szeretnék megfogalmazni Tózsér diagnózisával és elemzésével szemben. Azt állítom, hogy a szerző célkitűzése módszertanilag elhibázott: semmilyen metafizikai szkepticizmus nem állhat meg a lábán robusztus metafizikai keretelmélet nélkül – Tózsér metafizikai szkepticizmusa viszont lehetetlenné teszi a megfelelő metafizikai elmélet kidolgozását. Ha valaki arra vállalkozik, hogy koherens metafizikai szkeptikus álláspontot fejtsen ki,

mindenképpen ki kell dolgoznia valamilyen tartalmas metafizológiai elméletet, máskülönben elemzése átfogó – mindenfajta emberi tudás lehetőségét tagadó – szkepticizmussá bővül. Tőzsér azonban tudatosan tartózkodik ettől, és explicite kijelenti: metafizológiai szkeptikusként nem alkothat filozófiai elméletet a filozófiai megismerés természetéről. Az elemzés minden nehézsége ebből a – nem kellőképpen tudatosított – belső ellentmondásból vagy módszertani inkonzisztenciából fakad. Írásom következő részében röviden rekonstruálom Tőzsér négy lépésből álló gondolatmenetét, majd megfogalmazom az ellenvetést. Végül rámutatok az elemzés két súlyos problémájára: Tőzsér gondolatmenete körkörös, és tévesen ragadja meg a filozófia nevű intézményes episztemikus vállalkozás résztvevőinek szerepét. Mindkét probléma ugyanarra vezethető vissza: a tartalmas metafizológiai elemzés hiányára.

2. Metafizológiai szkepticizmus négy lépésben

A fenti modell csak erős megszorításokkal alkalmazható a filozófia esetére és Tőzsér diagnózisára: Gamma (akárcsak Alfa és Béta) *magányos* episztemikus vállalkozó, a filozófia viszont *társas* megismerő vállalkozás. A filozófusok – akárcsak a valóságban majd’ minden episztemikus projekt résztvevői – intézményes keretek között keresik az igazságot. A modellbeli Gamma tanácstalanságának tehát a filozófusok társadalmában uralkodó szakmai *disszenszus* feleltethető meg – a szerző szavával: „a filozófia minden területét átható, permanens nézetkülönbség”.³

Tőzsér diagnózisa szerint természetesen akadnak filozófusok, akik szilárdan hisznek az álláspontjuk igazságában.⁴ Tudni vélik, hogy mely

3 Tőzsér János: *Az igazság pillanatai. Esszé a filozófiai megismerés sikertelenségéről*. Pesti Kalligram, Budapest, 2018, 106.

4 Legalábbis ami a szakcikkekből és könyvekből kirajzolódó figura és a neki tulajdonítható meggyőződések viszonyát illeti. A valóságban persze a hús-vér filozófus nézetei nem feltétlenül esnek egybe a szövegbeli beszélő – mint konvencionális nyelvi-retorikai eszközökkel megalkotott „személy” – nézeteivel. Ezzel a különbséggel Tőzsér egyáltalán nem vet számot. Pedig van jelentősége. A tudományos kommunikáció intézményes gyakorlatát részben másféle normák irányítják, mint a hétköznapi véleményserét. A filozófustól elsősorban azt várja el a szakmai közössége, hogy érdemben hozzájáruljon a tudományos diskurzus előrehaladásához, akár újszerű álláspont megfogalmazásával, akár a korábbi elméletek eddig nem ismert bírálatával, új fogalmi megkülönböztetések bevezetésével, és így tovább – ennek pedig nem *számonkérhető* feltétele, hogy a szerző *mint magánszemély*

propozíciókat kell feladni az inkonzisztencia megszüntetése érdekében – azaz pontos elképzelésük van róla, hogyan kell a kérdéses filozófiai problémát megoldani. (Ha egyáltalán felmerül bennük, hogy filozófiai problémával van dolguk; megtörténhet, hogy vállalkozásukat pusztán ismeretfelhalmozó tevékenységnek tekintik, akár csak Alfa.) A klasszikus filozófiai problémák Tőzsér szerint nem mások, mint inkonzisztens propozícióhalmazok⁵ – megoldásuk pedig abban áll, hogy feladjuk valamelyik propozíciót (vagy többet is közülük), s ezzel megszüntetjük az inkonzisztenciát. Ám higgyenek bármilyen szilárdan is a filozófusok a saját elméleteikben és megoldási javaslataikban, *nincs rá okuk*, hogy álláspontjukat igazoltnak tartsák; akár csak erősebben igazoltnak, mint a rivális filozófiai elképzeléseket és megoldási javaslatokat. Ennek pedig Tőzsér szerint az a legvalószínűbb oka, hogy a filozófiai problémák megoldása és a filozófiai állítások igazolása kívül esik az emberi megismerőképeség határain. A filozófiai megismerés sikertelensége „episztemikus felszereltségünk” hiányosságaira, „fogyatékoságára” vezethető vissza. Így állhat elő az a helyzet, hogy rendre episztemikus vonzalmat érzünk egymással inkonzisztens propozíciók iránt – és amikor ezen propozíciók részhalma-zai filozófiai problémákká állnak össze, nem tudunk közülük választani, mert bármilyen döntés esetén valamilyen episztemikus vonzalmunk el-lenében cselekednénk.

Közelebről szemügyre véve Tőzsér gondolatmenetét, az elemzés négy lépésből áll. Elsőként detektálnunk kell az episztemikus vállalkozás sikertelenségének nyilvánvaló *tünetét*: a filozófusok közösségében – a preszókratikusoktól napjainkig – az összes kérdés kapcsán széles körű disszenszus uralkodik.⁶ Ez nem csupán „belülről” érzékelhető, de a „külső”, elfogulatlan szemlélő számára is világos: ha végigpillantunk a filozófia történetén, és számot vetünk a filozófia művelésének jelenlegi

higgyen az általa elmondottak igazságában. Tőzsér a könyvében mindvégig név-értéken veszi a szerzői nyilatkozatokat, sőt, a filozófiai megismerés egyfajta *személyes modelljével* dolgozik; mi több, az olvasót gyakran introspektív gyakorlatok elvégzésére kéri. Ez azonban nincs teljes összhangban azzal, hogy a tudományos megismerést közösségi episztemikus vállalkozásként szokás elgondolni. A problémára írásom utolsó részében visszatérek.

5 Tőzsér: i. m., 246.

6 Tőzsér egy helyen kontrafaktuális elemzését adja a valódi szakmai konszenzus hiányának: feltéve, hogy bizonyos kérdéseket illetően ideig-óráig mégiscsak konszenzus tapasztalható a filozófusok közösségében, a következő állítás mindig igaz lesz: *ha* feltűnne egy jól kidolgozott új (vagy megfelelően átdolgozott régi) elmélet, amely ellentmondana ennek a konszenzusnak, az új elmélet teljes jogú résztvevőként jelenne meg „a versengő filozófiai elméletek piacán”. (Uo., 129.)

gyakorlatával, azt látjuk, hogy valójában egyetlen probléma megoldását illetően sincs egyetértés a szakemberek között.

Ha jobban belegondolunk, már az is a sikertelenség tünete, hogy a filozófia problémamegoldó tevékenységgé változott. Önmagában nem sok jót sejtet, hogy a filozófiai ismeretek a filozófia művelésének napi gyakorlatában rendre inkonzisztens propozícióhalmazokká állnak össze (lásd fentebb Béta helyzetét) – az viszont a kudarc egyértelmű jele, hogy mindmáig egyetlen esetben sem született konszenzuálisan elfogadott javaslat az inkonzisztencia feloldására. Tőzsér koncepciója szerint a filozófiának mint episztemikus vállalkozásnak eredetileg *nem* a problémamegoldás volt a lényege, hanem az igazságok kimondása és az igazságigénnyel bíró állítások igazolása (lásd az episztemikus vállalkozás definícióját).⁷ A gyakorlatban azonban a filozófia művelése (sikertelen) problémamegoldási kísérletek sorozatává változott.⁸

A gondolatmenet második lépése a *diagnózis* felállítása. A filozófusok azért nem tudnak konszenzuálisan elfogadható javaslatot megfogalmazni az inkonzisztencia feloldására, mert a filozófiai problémákat alkotó inkonzisztens propozícióhalmazok mindegyik eleme iránt erős episztemikus vonzalmat éreznek, azaz egyik propozíció feladása mellett sem szólnak döntő érvek.⁹ Harmadik lépésként a tünetből – a filozófiai problémák megoldásával kapcsolatban nincsen széles körű konszenzus a filozófusok körében – és a diagnózisból – a filozófiai problémákat alkotó inkonzisztens propozíciók mindegyike iránt episztemikus vonzalmat táplálunk – Tőzsér szerint bátran *következtethetünk a legvalószínűbb okra*: „episztemikus felszereltségünk” hiányosságai nem teszik lehetővé számunkra a filozófiai problémák megoldását.¹⁰ A negyedik lépés a *terápiás javaslat* megfogalmazása: az emberi megismerőképeség

7 Uo., 36.

8 Még a rendszeralkotó filozófusok esetében is ezt tapasztaljuk, illetve így érdemes rekonstruálnunk a munkásságukat. Tőzsér szerint az átfogó filozófiai világnézetet kidolgozó szerzők (mint például Platon, Kant vagy Spinoza) „nagy művei nem mások, mint több, egymással szervesen összefüggő filozófiai problémára adott, lehetőség szerint koherens válaszgyűjtések”. (Uo., 76.)

9 Uo., 273–275.

10 Tőzsér szerint a szakmai konszenzus *szükséges feltétele* egy probléma megoldásának (uo., 105), azaz a konszenzus hiányából egyértelműen következik a problémamegoldás kudarca. A szerző a problémamegoldás (és így az igazolás) *internalista* koncepciójával dolgozik: csak akkor állíthatjuk, hogy egy filozófiai problémát sikerült megoldani, ha a megismerő személy – pontosabban a filozófusok szakmai közösségét alkotó személyek mindegyike – számára belső perspektívából hozzáférhető az a tény, hogy a kérdéses (együttesen konszisztens) propozíciók egyenként igazoltak.

korlátaival számot vető filozófus az intellektuális tisztesség jegyében (némi önreflexív-introspektív gyakorlat elvégzése után) nem tehet mást, mint hogy felfüggeszti a hitét a saját álláspontjában és elméleteiben – azaz „szélnék ereszti” a filozófiai meggyőződéseit. Aki megteszi a szerző által javasolt első három lépést, szükségképpen megteszi a negyediket is (nem állhat meg félúton!): szkeptikussá válik a filozófiai megismerés lehetőségével kapcsolatban – azaz a *metafilozófiai szkepticizmus* álláspontjára helyezkedik.

Tanulmányomban elsősorban a gondolatmenet második és harmadik lépésével fogok foglalkozni. Mielőtt megfogalmaznám az ellenvetésemet, érdemes röviden tisztázni az elemzés néhány részletét – ezzel explicitté téve Tőzsér gondolatmenetének előfeltevéseit.

Hogy elkerüljük a pszichológiai szótár használatából adódó félreértéseket,¹¹ az episztemikus vonzalom fogalmát a következőképpen határozhatjuk meg: Ha egy filozófus *episztemikus vonzalmat* érez p proposíció iránt, ez azt jelenti, hogy a filozófusnak

- (a) jó oka van feltételezni, hogy p igaz, azonban
- (b) nem rendelkezik a saját szakmai közösségén belül konszenzuálisan elfogadott episztemikus standardoknak megfelelő igazolással p igazsága mellett.

Amennyiben rendelkezésére állna ilyen igazolás, már nem episztemikus vonzalomról, hanem tudásról, vagy legalábbis igazolt (vagy jól konfirmált) meggyőződésről kellene beszélnünk.

Melyek lehetnek ezek a „jó okok”? Tőzsér szerint, ha valaki hozzá hasonlóan szkeptikus álláspontot képvisel, akkor tudomásul kell vennie: nem pusztán p igazolása esik kívül az emberi megismerőképesség határain, de az is, hogy bármi biztosat mondjunk a filozófiai problémákat alkotó inkonzisztens proposíciók iránt táplált episztemikus vonzalmunk eredetéről.¹² Legfeljebb annyit tehetünk, hogy az introspekció segítségével

- 11 Tőzsér többször is hangsúlyozza: a filozófiának mint episztemikus vállalkozásnak nem lehet az a célja, hogy *szubjektív igazolást* vagy szubjektív bizonyosságot nyújtson a filozófus számára. (Uo., 141–143, 186–188.) Következésképpen az elemzés alapfogalmi – episztemikus vonzalom, igazolt meggyőződés stb. – nem (tiszván) a filozófusok belső pszichológiai valóságára vonatkoznak, hanem normatív jelentéselemeket is magukban foglalnak.
- 12 Tőzsér nem vet számot azzal a problémával, hogy gondolatmenetének értelmében az inkonzisztens proposíciók iránt táplált episztemikus vonzalom detektálásának pillanatában *még nem érkeztünk meg* a metafilozófiai szkepticizmus álláspontjára, tehát nem tekinthetjük adotttnak, hogy semmi biztosat nem mondhatunk e vonzalom eredetéről. Ezen a ponton, ha következetesen szeretne eljárni, a vonzalom

vel detektáljuk magunkban a vonzalom fennállását, és megfogalmazunk néhány esendő hipotézist annak lehetséges eredetével kapcsolatban. Tőzsér a következő hipotéziseket fogalmazza meg: episztemikus vonzalunk olykor (feltehetőleg) evolúciós eredetű, a kérdéses propozíciók tehát velünk születnek;¹³ más esetekben fenomenológiai megfontolásokból származnak, tehát introspektív úton teszünk szert rájuk;¹⁴ megint más esetekben a szocializációnk során sajátítjuk el őket, tehát „kulturális gyökerűek”;¹⁵ de olykor teoretikus mérlegelés vagy akár filozófiai megfontolás is állhat a háttérben.¹⁶ Az episztemikusan vonzó propozíciók között vannak truizmusok (olyan állítások, amelyeket „csak igazként lehet elgondolni”, azaz amelyek mellett „nem kell érvelni, hogy igazként fogadjuk el őket”),¹⁷ de jelentős részük nem az.¹⁸ A filozófiai problémákat alkotó inkonzisztens propozíciók tehát „nem rendelkeznek sajátos természettel”¹⁹ – legalábbis semmi olyanal, amit az introspekció fel tudna tárni. Mindazonáltal egy valami közös bennük: különböző okokból szilárdan ragaszkodunk hozzájuk, tehát *kizárólag a legszigorúbb episztemikus standardoknak megfelelő cáfolat esetén lennének hajlandók hamisnak tartani őket*. A „hajlandóságot” nem pszichológiai, hanem episztemikus kontextusban kell értenünk (bár Tőzsérnél, mint láttuk, általában nem válik el a kettő): csak a legszigorúbb igazolási standardok birtokában lenne *racionális eljárás* a részünkről, ha elvetnénk ezeket a meggyőződéseket.

Ki ez a „mi”, akiről az előző megfogalmazás szól, ki a mondat alanya? Tőzsér időnként a szakmabeliekről beszél:

Persze azt felelheti valaki: *biztosan* akad fizikalista, aki nem csupán nem érez episztemikus vonzalmat a (4) iránt [„A tudatos tapasztalatok nem fizikai események.”], de fogalma sincsen róla, mások miatt

forrására vonatkozó *metafilozófiai disszenzusra* kellene hivatkoznia – ám nem ezt teszi. A problémára később még visszatérek.

13 Például: „A fizikai tárgyak létezésük során megőrzik az azonosságukat.”

14 Például: „A tudatos tapasztalatok nem fizikai események.”

15 Például: „Egy fizikai tárgy műalkotás mivolta nem a perceptuális tulajdonságain szupervenial.”

16 Például: „Minden eseménynek elégséges fizikai oka van.” Vagy: „Ha egy esemény indeterminált, akkor véletlenszerű.” (Tőzsér: i. m., 251–261.)

17 Uo., 122–124.

18 A truizmus fogalmának problémáira ebben a tanulmányban nem tudok kitérni.

19 Tőzsér: i. m., 260.

éreznek. Meglehet. Ez a fizikalista azonban nyilvánvalóan nem érti a test-lélek problémát. A durvább minősítéseket mellőzöm.²⁰

Máskor (és általában) azonban az „emberekre”, a „filozófiai megfontolásoktól nem fertőzött”, józan ítélőképességű személyekre hivatkozik:

Kant álláspontja – ha talán nem is annyira megbotránkoztató, mint Singeré – a legtöbb ember szemében igencsak visszatetsző, mivel az emberek a p_1 -et [a konzekvencialista etika alapelvét alkotó proposíciót] is episztemikusan vonzó proposíciónak találják. Nem állítom, hogy valaki ne gondolhatná, hogy a deontikus etika mellett erősebb érvek szólnak, mint a konzekvencializmus mellett – hanem csak arról beszélek, hogy senki nem állhat ellen „büntetlenül” a p_1 iránti episztemikus vonzalmának.²¹

A megfogalmazás nem véletlenül „billeg” – mint ahogyan az sem véletlen, hogy az episztemikus vonzalom definíciója az én rekonstrukciómban „féloldalasra” sikerült: az (a) feltételben általában véve jó okokról van szó, a (b)-ben pedig *a filozófusok közösségén belül konszenzuálisan elfogadott igazolásról*. Az episztemikus vonzalom olyasvalami, amelyet a filozófus általános megismerő ágensként, „magánszemélyként” érez bizonyos proposíciók iránt (és amelyekre jellemzően nem is filozófusként tett szert) – ezt a vonzalmat pedig kizárólag a filozófiai (vagy másféle tudományos) igazolás alakíthatná át tudássá. Mindez a „féloldalasság” a szkeptikus álláspont nyújtotta korlátozott perspektívából, illetve a tartalmas metafizikai elemzés hiányából fakad. A tanulmány utolsó részében visszatérek a kérdésre.

Fontos megjegyezni: az episztemikus vonzalom intenzitása proposícióként és filozófusokként különbözhet – egyes proposíciókhoz bizonyos filozófusok erősebben vonzódnak, mint másokhoz.²² Adott

20 Uo., 254.

21 Uo., 273.

22 Uo., 252. Tözsér ezen a ponton is (látszólag?) tisztán pszichológiai leírását adja a jelenségnek: a filozófusok személyes episztemológiai vonzalmairól beszél – ahelyett, hogy ismeretelméleti okokból indokolt módon erősebb és gyengébb vonzalmakat említene. (Mondjuk arra hivatkozva, hogy az evolúciós eredetű proposíciók erősebbek, mint a teoretikus megfontolásokból származók, és így tovább.) Hiszen úgy gondolja, ha már egyszer elfogadtuk a metafizikai szkepticismus álláspontját, akkor tudomásul kell vennünk: nem tudhatjuk teljes bizonyossággal, hogy az egyes esetekben mi az eredete az episztemikus vonzalmunknak, valamint hogy ezeket hogyan kellene ismeretelméleti szempontból rangsorolnunk. Ha következetes lenne, és valóban a fent leírt gondolati úton vezetné végig az olvasót, és nem már

esetben persze érdemes lehet mérlegelni, hogy melyik proposíció segítségével tudunk több jelenséget megmagyarázni; a szerző szavaival: melyikből lehet „több filozófiai dzsúszt kipróbálni”.²³ Ám *valamilyen* (nem csekély) mértékben mindegyik proposícióhoz vonzódunk, és mindegyik részét képezheti nagy magyarázóerejű elméleteknek. Ráadásul a filozófiai konstrukciók felépítésére vonatkozó megfontolások igencsak távol állnak az igazság kérdésétől. Nem *hasznos* vagy *valószerű* vagy *egyszerűségük okán nagy teherbírású* elméleteket keresünk, hanem igaz állításokat szeretnénk megfogalmazni a világról. Amikor a filozófusok a megoldási javaslatok parszimóniájáról vagy ökonomikusságáról vitatkoznak, akkor szem elől tévesztik episztemikus vállalkozásuk eredeti célját: az igazság megismerését.

Tözsér szerint kétféle oka lehet annak, ha egy filozófus a vállalkozás nyilvánvaló sikertelensége ellenére továbbra is elszántan ragaszkodik a filozófiai meggyőződéséhez.²⁴ A kérdéses személy *episztemikus vakságban* szenved, tehát reflektálatlan módon kitüntetettnek tekinti a saját episztemikus pozícióját (lásd a kötetbeli Philonuszt) – vagy *episztemikus skizofrénia* áldozata: bár lényegét tekintve tisztában van vele, hogy álláspontja semmivel sem tekinthető erősebben igazoltnak, mint a rivális álláspontok, pszichológiai okokból nem képes „szélnak eresztetni” a meggyőződéseit (mint a kötetben hivatkozott Peter van Inwagen).

Elérkezett az idő, hogy megfogalmazzam az ellenvetésemet!

3. Metafilozófia: se veled, se nélküled

Remélhetőleg az iménti rekonstrukció világossá tette: Tözsér metafilozófiai szkepticizmusa nem támaszkodik kifejtett metafilozófiai elméletre.

Egy metafilozófiai elmélettől elvárjuk, hogy választ adjon (legalább) a következő kérdésekre: Hogyan határozhatjuk meg a filozófia fogalmát? Mitől lesz egy állítás vagy „megfontolás” filozófiai jellegű? Miben áll a filozófiai megismerés természete? (Már amennyiben a filozófia megismerő

a kezdetektől fogva a metafilozófiai szkepticizmus irányából érvelne, leginkább arra kellene hivatkoznia: az ismeretelmélesek körében nincs teljes konszenzus az episztemikus vonzalmak eredetével kapcsolatban, valamint azt illetően, hogyan kell megbízhatóság alapján rangsorolnunk a különböző forrásból származó proposíciókat. (Lásd még a 11. jegyzetet.)

23 Uo., 275–276.

24 Uo., 198–219.

vállalkozás. Ha nem, mi a filozófiai tevékenység célja?) Miben különbözik a filozófiai megismerés például a tudományos megismeréstől? Milyen módszereket kell alkalmaznia a filozófusnak? Milyen igazolási standardoknak kell megfelelni a filozófiai állítások vagy „megfontolások” igazolása során?

Ha a filozófus *szeptikus* álláspontot képvisel a filozófiai megismerés lehetőségével kapcsolatban, ideális esetben a következőképpen jár el: miután választ adott a fenti kérdésekre, különböző érvek segítségével megmutatja, hogy a filozófiai megismerés – szemben más megismerési formákkal – természetéből fakadóan megbízhatatlan, a filozófia módszerei elvileg alkalmatlanok rá, hogy segítségükkel tudásra vagy igazolt igaz meggyőződésekre tegyünk szert. Tözsér azonban más irányban indul el.

Már a kezdetek kezdetén kijelenti, hogy a fenti első, tehát a filozófia természetét firtató kérdésre nem ad választ. Döntését így indokolja:

... nem tudom definiálni a filozófia fogalmát. Annyira sokféle tevékenységet nevezünk filozófiának, hogy reménytelen valamiféle közös lényeg után kutatni. Egyszerűen nem létezik olyan tulajdonság vagy tulajdonságcsokor, amellyel valamennyi filozófiának nevezett tevékenység rendelkezne, és amellyel kizárólag a filozófiának nevezett tevékenységek rendelkeznének.²⁵

A szerző a kötet tárgyának kijelölése során a szakmabeliek és a jól tájékozott laikusok (például a szövegben rendre felbukkanó Szofi) közös intuitív tudására hivatkozik:

Így hát nem nagyon tehetek mást, mint hogy előfeltételezem: *körülbelül* tudod, hogy mi a filozófia, és *körülbelül* tudod, hogy mivel és milyen módon foglalkoznak a filozófusok. Ehhez csak az kell, hogy ismertségi viszonyban légy viszonylag sok filozófiai művel – ennyi elég is lesz.²⁶

Másfelől viszont mégiscsak tesz néhány – hangsúlyozottan nem metafizológiai, hanem *empirikus megfigyelés*en alapuló²⁷ – állítást a filozófia művelésének gyakorlatával kapcsolatban. Egyrészt, mint láttuk, Tözsér kijelenti, hogy a filozófia episztemikus vállalkozás. (Persze nem világos, hogy ez mennyiben lenne empirikus megfigyelésen alapuló ténymegállapítás, nem pedig metafizológiai tétel. Különösen annak fényében, hogy a szerző a továbbiakban négy „filozófiai attitűdöt” ismertet,

25 Uo., 34–35.

26 Uo., 36.

27 Uo., 164–165.

azaz metafizológiai álláspontot, amelyek – minden retorikai-tartalmi különbségük ellenére – egyaránt episztémikus vállalkozásként kezelik a filozófiát;²⁸ igaz, hangsúlyozottan nem érvel egyik megközelítés mellett sem. Vegyük észre, Tózsér állítása abban az értelemben mindenképpen metafizológiai jellegű, hogy *mond valamit* a filozófiáról: kiemeli a filozófiai vállalkozás egyik legfontosabb karakterisztikumát, amelyben az más vállalkozásokkal osztozik – azaz általánosabb fogalom alá rendeli a filozófiát. A szerző feltehetőleg azért gondolja, hogy mindennek ellenére mégsem metafizológiai állítással van dolgunk, mert (i) a kérdéses osztályozás többféle tartalmas metafizológiai elmélettel is összefér, tehát nem kötelez el bennünket valamilyen speciális metafizológiai elmélet mellett, valamint (ii) az állítást tisztán empirikus eszközökkel kell igazolnunk – tudniillik a filozófusok tevékenységének megfigyelésével. És így is igazolja: azt állítja, hogy ha végigpillantunk a filozófia művelésének legkülönbözőbb gyakorlatain, „nemigen lehet másképp gondolni, mint hogy szinte valamennyi filozófus filozófiai kérdések megválaszolására, filozófiai problémák megoldására vállalkozik”.²⁹ Még ha elfogadjuk is a szerző eljárását, tudniillik hogy megvitásra bocsájt egy empirikus tény, amelyet aztán nem igazol módszeresen, csupán a benyomásaira hivatkozik, akkor is nehéz elképzelni, hogyan állíthatnánk össze a „filozófiának” nevezett tevékenységek listáját bármiféle előzetes metafizológiai elképzelés nélkül.) Másrészt azt állítja, hogy a filozófia problémamegoldó tevékenység, azaz „a filozófusok problémák megoldására vállalkoznak”.³⁰ Harmadrészt pedig azt, hogy pontosan ezen tevékenységforma alapján rögzíthetjük a „filozófia” kifejezés *extenzióját*:

Azt is mondhatnám: a filozófia – tág értelemben vett – azonosságfeltételét a nemzedékekről nemzedékekre áthagyományozódott filozófiai problémák – tág értelemben vett – azonossága biztosítja.³¹

28 Uo., 170. A következő metafizológiai elképzelésekről van szó: a filozófia mint a (természet)tudomány része (45–47); mint részben a priori elméletalkotás (47–49); mint megértés, azaz mint a hétköznapi implicit tudásunk explikálására vállalkozó tevékenység (49–50); mint fenomenológia, azaz mint a tudatos tapasztalat vizsgálata a szubjektum perspektívájából (51–56).

29 A filozófiai tevékenység empirikus megfigyelésének és metafizológiai elemzésének szigorú szétválasztásában alighanem a szerző azon – többször megismételt – meggyőződése tükröződik, hogy az empirikus tények aluldeterminálják a filozófiai elméleteket (lásd uo., 48., 319–320).

30 Uo., 166.

31 Uo., 171.

Tőzsér megjegyzi: szigorúan leíró nézőpontból – a klasszikus filozófiai problémákhoz fűződő viszonyuk alapján – különbséget tehetünk az analitikus és a kontinentális filozófia között. Míg az előbbi továbbra is a hagyományos (és újabb) filozófiai problémák megoldásával foglalkozik, addig az utóbbi „letér a hagyományos filozófiai problémák útjáról, és lemond arról, hogy megoldást kínáljon ezekre a problémákra”.³²

Milyen választ ad Tőzsér a fenti második és harmadik kérdésre? Semmiyet, hiszen következetesen el akarja kerülni, hogy tartalmas metafizikai elemzéssel álljon elő.³³ Csupán annyit mond: vannak proposíciók, amelyeket „csak filozófiailag lehet igazolni”³⁴ – minden bizonnyal ezek lennének a filozófiai proposíciók, az ilyen proposíciókat kifejező állítások pedig a filozófiai állítások. A filozófiai problémák pedig olyan inkonzisztens proposícióhalmazok, amelyek kizárólag (vagy többségükben?) filozófiai proposíciókat tartalmaznak. A filozófiai proposíciók igazságában persze „zsigerileg” is hihetünk; hiszen például arról, hogy létezik elmefüggetlen külvilág, a szerző szerint „kultúrától, történeti kontextustól és neveltetéstől függetlenül” minden ember meg van győződve.³⁵ A metafizikai szkepszis ezekre a „zsigeri” (vagy éppenséggel vallási) meggyőződésekre nem is terjed ki. Kizárólag azokat a meggyőződéseinket kell a szerző által javasolt negyedik lépésben felfüggeszteni, amelyeket valamilyen filozófiai megfontolás, érv vagy igazolás (bármilyen is az) hatására alakítottunk ki az elménkben.³⁶

Érdekes módon Tőzsér a szöveg más pontjain nem tartózkodik a metafizikai megfontolásoktól: a fenti harmadik lépés során, amikor számba veszi a filozófia mint episztemikus vállalkozás sikertelenségének lehetséges okait, explicit módon elutasít két metafizikai elgondolást. Az egyik szerint a filozófusok abban különböznenek más episztemikus vállalkozóktól, hogy állításaikat a *hétköznapi intuíciónkra* hivatkozva szeretnék igazolni.³⁷ E magyarázat értelmében a filozófia azért sikertelen vállalkozás, mert elhibázott módszertannal dolgozik. Hiszen a kísérleti filozófia eredményei (sokak szerint) világossá tették: nincsenek efféle

32 Uo., 64–70.

33 Uo., 164.

34 Uo., 190.

35 Uo., 189.

36 Uo., 190–196. Tőzsér terminológiájával: *normatív értelemben* nem hihetünk a filozófiai érvek segítségével igazolt meggyőződéseink igazságában – ettől még persze *pszichológiai értelemben* hihetünk bennük, már amennyiben „zsigeri” vagy vallási meggyőződésekről van szó. (Uo., 189–190).

37 Az elképzelés kritikáját lásd: Herman Cappelen: *Philosophy without intuitions*. Oxford University Press, Oxford, 2012.

stabil, kultúrafüggetlen intuíciók. Az „emberek” hétköznapi intuíciói nagy változatosságot mutatnak, és e változatosságért olyan „külső” tényezők felelősek, „melyeknek semmi köz[ük] sincsen a kérdéses témához és az igazsághoz”.³⁸ A másik elgondolás szerint a filozófiai állítások természetükből fakadóan *empirikusan igazolhatatlanok* – ebben különböznek a többi episztemikus vállalkozás állításaitól, és pontosan ez áll a filozófia kudarcának hátterében. Tőzsér az első elképzelést nem vitatja, csupán annyit mond, hogy „mégsem ebben az irányban fogok elindulni”;³⁹ a második elgondolásról pedig kijelenti, hogy „nagyon kevésbé informatív”, és nem ad magyarázatot a filozófia episztemikus sikertelenségére, hiszen az álláspont képviselői semmivel nem támasztják alá, hogy „csak empirikus úton lehet[ne] a különféle hipotéziseket megbízhatóan igazolni”.⁴⁰

Láttuk, Tőzsér azt állítja: a filozófiai problémák olyan (együttesen inkonzisztens) propozíciók halmazai, amelyeket kizárólag filozófiailag lehet igazolni – bármit jelentsen is a „filozófiai igazolás”. Ám ezeket a problémákat a megfelelő definíció hiányában is könnyűszerrel *felismerhetjük* arról, hogy makacsul ellenállnak a megoldásnak. *Nem tudjuk* (és episztemológiai „felszereltségünk” hiányosságai folytán *nem is tudhatjuk*), hogy a filozófiai propozícióknak van-e valamiféle közös természete, hogyan kellene őket igazolnunk, egyáltalán a filozófiai igazolás pontosan milyen eljárásoknak feleltethető meg, és így tovább. Kerülő úton azonban mégiscsak kijelölhetjük a halmazukat, azaz *rámutathatunk* a filozófiai propozíciókra: azok a propozíciók a filozófiai propozíciók, amelyek a megoldhatatlan filozófiai problémákat alkotják. Ezzel egyszersmind kijelölhetjük a legfontosabb relációs tulajdonságaikat is: olthatatlan episztemikus vonzalmat táplálunk irántuk, ám együttesen inkonzisztensek. Ismét csak azt látjuk, amit a „filozófia” esetében: Tőzsér *extenzionális* meghatározását adja a „filozófiai állítás/propozíció/megfontolás” fogalmának, aminek során kizárólag empirikus (a filozófiai tevékenység megfigyelésével megragadható) tényekre hivatkozik – anélkül, hogy bármi érdemről mondana e kérdéses állítások/propozíciók/megfontolások természetéről.

Érthető módon Tőzsér a fenti negyedik kérdésre sem válaszol, pusztán deklarálja: a természettudományos megismerés – szemben a filozófiával

38 Tőzsér: i. m., 241–242.

39 Uo., 243.

40 Uo., 243. Nem ez az egyetlen szöveghely, ahol Tőzsér explicit módon állást foglal valamilyen metafizikai kérdésben. Mint már utaltam rá, a kötet egy korábbi pontján határozottan elutasítja azt a metafizikai elképzelést, hogy a filozófiának a meggyőződések szubjektív igazolása volna a célja (szó szerint így fogalmaz: „nem sok értelmét látom e metafizikai koncepciónak” – uo., 187).

– igenis sikeres episztemikus projekt. „A természettudományokat (különösen a fizikát) nem minden ok nélkül tekintik sokan a legsikeresebb episztemikus vállalkozásnak az emberiség történelmében”, jelenti ki;⁴¹ majd arra az ellenvetésre, mely szerint a természettudományok igazságkereső módszerei sem megbízhatók, hiszen a fizika területén sem uralkodik konszenzus minden kérdésben, a következő indulatos választ adja:

Ezzel az ellenvetéssel az a legfőbb baj, hogy nehéz rá higgadtan felelni. Nem világos, mivel győzhetném meg a vitapartneremet a tévedéséről. Mondjam azt, hogy a fizika-, kémia- és biológiatankönyvek szerzői – szemben a metafizika-, episztemológia-, etikatankegyvek stb. szerzőivel – nem versengő elméleteket mutatnak be, hanem *a* konszenzuálisan elfogadott elméleteket? Vagy mondjam azt, hogy a természettudományok – szemben a filozófiával – számos jelenséget igenis képesek megmagyarázni? [...] Csak remélni tudom, hogy olvasóim között kevesen utasítják el a fentebbi „megfontolás” miatt a szkeptikus érvemet.⁴²

A természettudományos (és a matematikai) meggyőződéseinkben Tőzsér szerint *normatív értelemben* hihetünk:

[...] a szkeptikusnak egy rossz szava sem lenne, ha *S* történetesen matematikus, botanikus, szilárdtest-fizikus vagy funkcionális anatómus volna. Ebben az esetben az (1)-ből [„*S*-nek *van érve* amellet, hogy *p* igaz.”] valóban következne a (2) [„*S* igazoltan hiszi, hogy *p* igaz.”], és a (2)-ből valóban következne a (3) [„*S* *normatív értelemben* hiheti, hogy *p* igaz.”].⁴³

A természettudományos megismerés sikerét Tőzsér szerint ismét csak empirikus tények támasztják alá: a tudósok közösségében a legfontosabb tudományos magyarázatokkal kapcsolatban széles körű szakmai konszenzus uralkodik (aki más mond, az a szerző szerint egyszerűen képtelenséget állít), azaz a tudományos eredmények jól konfirmáltak, továbbá komoly technológiai fejlődést alapoznak meg.⁴⁴ Ezért a tudomány igazságkereső módszereinek érvényességét nincsen semmi okunk megkérdőjelezni.

41 Uo., 15.

42 Uo., 177.

43 Uo., 182.

44 Uo., 342.

Nem így áll a helyzet azonban a humán- és társadalomtudományokkal. A szerző *impressziója* szerint⁴⁵ ezek a tudományok még a filozófiánál is sikertelenebbek, hiszen a szóban forgó

[...] tudósok által kidolgozott átfogó elméleti keretek inkább csak a motiváció felkeltésére és a különböző kutatási programok megalapozására alkalmasak – de nem tekinthetjük őket önmagukban eldönthető módon érvényes vagy érvénytelen állításokból összeálló konstrukcióknak. A nagy víziók párhuzamosan futnak egymás mellett: nem derül ki, mi a viszonyuk egymáshoz, és kompatibilisek-e egymással.⁴⁶

A filozófusok azért végzik hajszálnyival eredményesebben a munkájukat, mert ők – szemben a humán- és társadalomtudósokkal – legalább nem beszélnek el egymás mellett, azaz egyes filozófiai problémák kapcsán legalább a frontvonalak világosak.⁴⁷ A humán- és társadalomtudományok sikertelensége mindazonáltal teoretikus szempontból érdektelen jelenség. Tózsér szerint vagy az áll a háttérben, hogy „ezek a tudományok különböző filozófiai (elsősorban etikai és tudományfilozófiai) alapokra épülnek”,⁴⁸ tehát – szemben a természettudományokkal! – *megöröklik* a filozófia sikertelenségét; vagy a társadalomtudósok egyszerűen nem végzik elég jól a munkájukat, „mindegyik kutató a számára kedves (jó eséllyel kritikátlanul és esetleges szempontok alapján elfogadott) elméleti keretet alkalmazva mondja a magáét”.⁴⁹ Fontos megjegyezni: ezek csupán esendő hipotézisek, hiszen Tózsér metafizikai szkepticizmusa értelmében nem állíthatunk semmi biztosat a társadalomtudományos és a természettudományos megismerés természetének különbségéről.

Metafizikai szkepszis ide vagy oda, Tózsér egyetlen tartalmas tézist azért megfogalmaz a filozófiai és a természettudományos vállalkozás viszonyával kapcsolatban: a természettudományok eredményei *aluldeterminálják* a filozófiai elméleteket.⁵⁰ Többször idézett példája szerint: „ha a neurofiziológia a közeljövőben képes lenne is megnevezni valamennyi típusú tudatos tapasztalat neurofiziológiai korrelátumát, ezzel szinte egyetlen olyan episztemikusan vonzó propozíciót sem szűrnie ki, mely kulcsszerepet játszik a test-lélek problémában”.⁵¹ Továbbá futó-

45 Uo., 171.

46 Uo., 172.

47 Uo., 173.

48 Uo.

49 Uo., 173–174.

50 Uo., 48., 319–320.

51 Uo., 319.

lag megjegyzi: a filozófia számos olyan – normatív jellegű, vagy a priori elemzéssel feltárható fogalmi kapcsolatokra vonatkozó, illetve fenomenológiai tényekről szóló – kérdéssel foglalkozik, melyeknek „semmi közük az elméleteit a posteriori módon igazoló természettudományokhoz”.⁵² Természetesen a szerző sem az aluldeterminációs tézist nem támasztja alá részletes érveléssel, sem a futólagos megjegyzéseit nem gondolja tovább – hiszen ha ezt tenné, elhagyná a *bármiféle filozófiai elemzéstől függetlenül* megragadható empirikus tények birodalmát.

Mindezek fényében nem meglepő, hogy Tózsér a fenti két utolsó kérdésre sem ad választ. Ha bármit mondana a filozófia módszereiről vagy a filozófiai állítások során alkalmazott episztemikus és igazolási standardokról, már óhatatlanul metafilozófiai elemzéssel állna elő – és pontosan ezt szeretné elkerülni.

Vajon sikerrel végződhet-e Tózsér vállalkozása? Lehetséges-e koherens metafilozófiai szkeptikus álláspontot kifejteni robusztus metafilozófiai elmélet kidolgozása nélkül? Véleményem szerint nem. Mondhatni metafilozófiai tartalom nélkül üres a metafilozófiai szkepszis, elemzés nélkül vak a szkeptikus attitűd. Elmagyarázom, mire gondolok.

Mint láttuk, Tózsér valamilyen furcsa – a szövegben nem kifejtett és abból nem is kikövetkeztethető – okból szemlátomást ragaszkodik hozzá, hogy szkepszise *kizárólag a filozófiát* érintse. Szemben a sztenderd szkeptikus érvekkel, a szerző szkepticizmusa nem általában véve az emberi megismerés lehetőségét vagy a külvilágra vonatkozó meggyőződéseink megbízhatóságát vonja kétségbe, hanem csupán a filozófiai megismerését. Tózsér többször egyértelművé teszi, hogy az empirikus tényekre vonatkozó megállapítások igazságában – már amennyiben igazolásuk megfelel az empirikus állítások esetében érvényesnek tekintett igazolási standardoknak –, valamint a truizmusokban nincs okunk kételkedni. Azaz a szerző azt szeretné, ha szkepticizmusa egyfajta *smart bomb*ként érintetlenül hagyná az empirikus állításokat, és velük együtt a szigorú empirikus tudományokat, valamint az érvényes érvek megfogalmazását lehetővé tevő fogalmi és logikai igazságokat (részben ezek lennének a truizmusok).⁵³

52 Uo., 48–49.

53 Eljárását igazolandó Tózsér egy „metatruizmusra” hivatkozik: „... sem az empirikus tények megállapításához, sem a truizmusok igazságának elfogadásához nincsen szükség filozófiai megfontolásokra. Az empirikus tények esetén *ez magától értetődő*. A truizmusoknak pedig azért nincs közük a filozófiai megfontolásokhoz, mert [...] ha nem kell mellettük érvelni, akkor értelemszerűen filozófiai érveket és megfontolásokat sem kell felhozni mellettük [...]” (Uo., 165., kiemelés tőlem).

Ám ezen a ponton Tózsér nehéz helyzetbe kerül. Ha fenn akarja tartani azt az állítását, hogy az empirikus tények (és a fogalmi igazságok) megismerésére vonatkozó módszereink megbízhatók, tehát az empirikus természettudományokat – szemben a filozófiával – sikeres episztemikus vállalkozásnak kell tekintenünk, akkor szüksége lenne valamilyen robusztus metafizikai elméletre. Amelynek segítségével elmagyarázhatná, hogy a nem filozófiai meggyőződéseink miben különböznek a filozófiaiaktól, milyen igazolási standardoknak kell megfelelniük, és amennyiben megfelelnek ezeknek, miért megbízhatóbbak a filozófiai meggyőződéseinknél. Miért tekintsük megbízható ismeretnek mindazt, amit a természettudományok a fizikai világról állítanak, ha joggal kételkedünk az idő vagy az okság természetének megismerhetőségében (hiszen e kérdések kapcsán nincs konszenzus a metafizikusok között) vagy általában véve a külvilág létezésében? Másfelől viszont a metafizika értelemszerűen a filozófia részét képezi, tehát ha Tózsér következetesen érvényesíti a filozófiai megismeréssel kapcsolatos szkepszisét, nem dolgozhat ki tartalmas metafizikai elméletet. Röviden megfogalmazva: ha meg akarjuk akadályozni, hogy metafizikai szkepszisünk általános szkepticizmussá bővüljön, amely a külvilágra vonatkozó meggyőződéseinket (és esetleg a magától értetődő fogalmi igazságainkat) sem hagyja érintetlenül, metafizikai elméletet kell alkotnunk – amit éppen a metafizikai szkepszis tesz lehetetlenné.

Ez a feladat megoldhatatlan. Visszatérve az iménti metaforához: nem lehet olyan *smart bombot* készíteni, amely elsőként az eszköz röppályáját kiszámító irányító-központot pusztítja el. Tózsér alighanem érzékeli ezt a problémát.⁵⁴ Mint láttuk, két stratégiát alkalmaz a nehézség leküzdésére, ám egyikkel sem ér célt. Egyrészt azt állítja, hogy mivel szkepticizmusa kizárólag a filozófiai megismerés lehetőségére terjed ki, így azokat a meggyőződéseinket nem kell feladnunk, amelyekre nem filozófiai úton tettünk szert. A külvilág létezésére vonatkozó és más hasonló „zsigéri” meggyőződéseink igazságában pszichológiai értelemben továbbra is

54 Egy helyen így fogalmaz: „[...] kár lenne titkolnom, az én szkeptikus érvemből is következni látszik *csaknem* mindaz, ami a sztenderd szkeptikus érvekből következik. Csak másképpen.” (Uo., 168., kiemelés tőlem.) A különbség szerinte abban áll, hogy az ő érve – szemben a sztenderd szkeptikus érvekkel – nem tartalmaz filozófiai premisszákat, valamint hogy ha a metafizikai érv igaz, akkor magukra a sztenderd szkeptikus filozófiai érvekre is alkalmazható. Szerintem a lényegi különbség nem ebben áll, hanem (mint fentebb kifejttem) a szkepticizmus *hatókörében*: Tózsér a „zsigéri” vélekedések fogalmának bevezetésével a külvilágra vonatkozó (igazolt vagy legalábbis jól konfirmált) empirikus meggyőződéseinket kivonja a szkepticizmus hatálya alól, és magát a szkeptikus gondolatmenetét ezekre támaszkodva adja elő.

hihetünk – függetlenül attól, hogy megpróbáljuk-e ezeket (sikertelenül) filozófiai érvekkel is alátámasztani.⁵⁵ Mi több, ezekben nem is lennénk képesek kételkedni, az „evolúció és/vagy az Isten e tekintetben igen alapos munkát végzett”.⁵⁶ Eltekintve attól a problémától, hogy tartalmas metafizikai elmélet hiányában igen nehéz eldönteni, mely meggyőződésünkre tettünk szert „filozófiai úton”, és melyekre másképpen, nem világos, hogy ez a manőver hogyan biztosítaná a tudományos megismerés megbízhatóságát. Ha a külvilág létezésében csupán pszichológiai értelemben hihetünk, normatív értelemben nem, vajon miért hihetünk normatív értelemben a külvilágra vonatkozó (jól konfirmált) természettudományos állítások igazságában? Nagyon egyszerűen fogalmazva: a természettudományok sikerének *filozófiai (ismeretelméleti, metafizikai stb.) megalapozását* nem bázírozhatjuk olyan „zsigeri” meggyőződésekre, amelyekre (állítólag) nem filozófiai úton tettünk szert.⁵⁷

És a probléma nem csupán a természettudományos állítások kapcsán jelentkezik, hanem a Tőzsér diagnózisához szükséges, illetve az általa előadott érvben szereplő empirikus proposíciókat is érinti. Ha az empirikus állítások megbízhatósága filozófiai kérdés (márpedig mi más lenne?), a filozófiai megismeréssel kapcsolatban pedig szkeptikus álláspontot képviselünk, akkor nem jelenthetjük ki, hogy a szkeptikus elemzésünk *azért* megbízható, mert kizárólag empirikus tényeken alapul. Az pedig, ha ezen a ponton ismét a „zsigeri” meggyőződéseinkre hivatkozunk, mit sem segít. Lehet, hogy pszichológiai értelemben hihetünk sok mindenben, és erre alapozva számos empirikus állítást megfogalmazhatunk mondjuk a filozófia művelésének gyakorlatával kapcsolatban – ám ha ezekben az alapvető meggyőződésekben nem hihetünk egyszersmind normatív értelemben is, nem világos, miért lennének a rájuk támaszkodó (tegyük fel: empirikusan jól konfirmált) állításaink kétségbevonhatatlanul igazak.

Tőzsér másik stratégiája, mint láttuk, a filozófiai meggyőződések és az empirikus tényekkel kapcsolatos meggyőződések elválasztásán alapult: a tudományos eredmények aluldeterminálják a filozófiai elméleteket, továbbá

55 Uo., 189–191.

56 Uo., 169.

57 Láttuk, Tőzsér egy helyen azt sugallja, hogy az empirikus természettudományok – a humán- és társadalomtudományokkal szemben – (talán?) nem szorulnak filozófiai megalapozásra (uo., 173). Egészen pontosan azt állítja, hogy a humán- és társadalomtudományok kudarcra feltehetőleg a filozófiai megalapozásra vezethető vissza – ám nem teszi fel a kérdést, hogy vajon a természettudományok nem épülnek-e szintén „tudományfilozófiai alapokra”. Akárhogy legyen is, a természettudományok filozófiai „alaptalanságáról” szóló állítást legfeljebb esendő hipotézisnek tarthatjuk (hiszen Tőzsér metafizikai szkepszisének jegyében nem mondhatunk semmi biztosat a filozófia és a tudományok viszonyáról!) – és annak azért elég implauzibilis.

a filozófiai elméletek jelentős részben nem a külvilágra vonatkozó empirikus tények leírását célozzák (hanem valami mást: normatív kérdések eldöntését, fogalmi összefüggések megállapítását-kidolgozását, fenomenológiai tények feltárását). Talán nem kell részletesen indokolnom, hogy ez a stratégia megfelelő metafizológiai elmélet hiányában miért működésképtelen.

Röviden összefoglalva az elemzés tanulságait: *metafizológiai szkepticizmus tartalmaz metafizológiai elmélet nélkül* – ilyen állatfajta márpedig nincs. Tözsér kétféle módon szabadulhatna ki a saját maga számára állított csapdából. Az egyik megoldás, ha *radikális metafizológiai szkepticizmussá* válik. Ahelyett, hogy megpróbálna érvényes érvet megfogalmazni az álláspontja mellett, és igyekezne komoly intellektuális erőfeszítés árán megmutatni, hogy az érv nem tartalmaz filozófiai premisszákat (a kudarc garantált, hiszen ennek érdekében először világosan meg kellene különböztetnie egymástól a filozófiai és a nem filozófiai proposíciókat), nos, e helyett elég lenne annyit állítania: a filozófiai megismerés megbízhatatlan, *következésképpen* a metafizológiai is az. Nem csupán azt nem tudhatjuk biztosan (lásd a szakmai konszenzus teljes hiányát), hogy a fizikai világ oksági determináltsága összeegyeztethető-e a szabad akarat létezésével – de azt sem, hogy ténylegesen nem tudhatjuk-e biztosan, hogy a fizikai világ oksági determináltsága összeegyeztethető-e a szabad akarat létezésével (vagy hogy tényleg hiányzik-e a szakmai konszenzus). A filozófiai gondolkodás önfelszámolásának színre viteléhez természetesen sajátos irodalmi forma dukál: a vallomások regiszterben megszólaló szövegben a szerző mindenféle érvelés nélkül lépésről lépésre végigvezeti az olvasót az általa ajánlott *személyes* úton, amelynek végpontján (a széles körű szakmai disszenzus detektálása, az inkonzisztens proposíciók iránt táplált episztemikus vonzalom introspektív felismerése, majd pedig a filozófiai meggyőződések felfüggesztése után) a szöveg főhőse és kitartó olvasója üstdobpergés közepette a metafizológiai vélekedéseit is „szélnék ereszti”.⁵⁸ Ez a mű természetesen a szó mindenféle értelmében *kivezetne* a filozófiából, és nem is filozófiai megvitatásra lenne szánva.

58 És így nem zavarodna össze a gondolatmenet előadásának a dramaturgiája, mint ahogy az *Az igazság pillanatai* esetében történik. A kötetben ugyanis a szerző *egyszerre* akarja végigvezetni az olvasót az úton, amelynek végpontján az elkerülhetetlenül felismeri a metafizológiai szkepticizmus igazságát – és metafizológiai szkepticusként támadhatatlan formában elővezetni a saját álláspontját. A kettő azonban nem megy egyszerre. Ha a diagnózis felállítása a tünetek alapján és a legvalószínűbb magyarázat megfogalmazása valóban *két* különböző lépés, amely utat mindenkinek személyesen be kell járnia, akkor az előbbi *közben* még nem hivatkozhatunk az utóbbi eredményére, azaz a filozófiai megismerés megbízhatatlanságára, és nem „tilthatjuk le” a filozófiai megfontolásokat (bármik legyenek is azok) – például akkor, amikor az episztemikus vonzalmaink lehetséges eredetéről gondolkodunk.

A másik – számomra sokkal izgalmasabbnak tűnő – lehetőség, hogy Tózsér *valódi metafizikai elméletet* dolgoz ki, amelynek segítségével magyarázatot ad a filozófia nevű episztemikus vállalkozás részleges vagy teljes kudarcára. Ez az elmélet kizárólag akkor kerülheti el az öncáfolat csapdáját, ha a filozófia olyan revizionista koncepciójával dolgozik, amelynek alapján a metafizikai kérdésfelvetést nem kell többé *filozófiai* kérdésfelvetésnek tekintenünk. (Például a következőképpen járunk el: a filozófiát a saját állításai kapcsán alkalmazott sajátos igazolási standardok alapján definiáljuk, és megmutatjuk, hogy a metafizikai állításoknak másfajta igazolási standardoknak kell megfelelniük. Vagy más módon.)

Azt állítottam, hogy Tózsér elemzésének minden nehézsége a tartalmas metafizikai elmélet hiányából fakad. Írásom befejező részében röviden bemutatok két nehézséget, amelyről korábban csupán érintőlegesen esett szó.

4. Körkörösség, társas problémamegoldás

Kezdjük egy analógiával! Ha amellet szeretnénk érvelni, hogy a droghasználat pszichés függőséghez vezet, viszont kizárólag azokat az eseteket soroljuk a droghasználat körébe, amikor a személy pszichés függőséget okozó anyagot juttat a szervezetébe, akkor az elemzésünk menthetetlenül körkörössé válik – hiába gyűjtünk számos empirikus bizonyítékot a pszichés függőség létezésére mellett. Félreértés ne essék: ezek a bizonyítékok nagyon sokat elárulhatnak a pszichés függőség természetéről, és a bizonyítékok fényében semmi okunk sincs kételkedni a jelenség létezésében. Az elemzésben azonban semmilyen érdemi funkciót nem lát el a „droghasználat” fogalma: a jelenség leírásával és magyarázatával nem a droghasználatról, hanem a pszichés függőségről tudunk meg valamit. Természetesen más a helyzet, ha a droghasználat fogalmát a pszichés függőség kialakításának képességétől *függetlenül* határozzuk meg – mondjuk úgy, hogy előzetesen kijelöljük a „droghasználat” kifejezés extenzióját, aminek során nem használjuk felismerési kritériumként a pszichés függés jegyeit, vagy rendelkezésünkre áll egy olyan elmélet a droghasználat fogalmának meghatározására, amely semmilyen módon nem hivatkozik a pszichés függőségre. Ilyenkor az elemzésünk *valóban* választ adhat arra a kérdésre, hogy a droghasználat pszichés függőséghez vezet-e.

Tózsér elemzése hasonló körkörösségtől szenved. Mint láttuk, a szerző tudatosan elveti azt a lehetőséget, hogy tartalmas metafizikai elméletet alkosson, amelynek segítségével az episztemikus sikertelenségtől

független módon meghatározhatná a filozófia fogalmát. E helyett felismerési kritériumok révén rögzíti a „filozófia(i) tevékenység” és a „filozófiai probléma” extenzióját: az a személy művel filozófiát, aki klasszikus filozófiai problémák megoldásával foglalkozik – a klasszikus filozófiai problémák pedig olyan inkonzisztens propozícióhalmazok, amelyek inkonzisztenciáját mindeztáig nem sikerült érvényesen megszüntetni. A filozófiai propozíciókat tehát onnan ismerhetjük fel, hogy filozófiai problémákat alkotnak, továbbá nem lehetséges őket nem filozófiai módon igazolni (bár ez a magyarázat logikája szerint egyenes *következménye* annak, hogy filozófiai problémákat alkotnak).⁵⁹ Így viszont Tőzsér eredeti tézisét

(TT) Az analitikus filozófia mint a klasszikus filozófiai problémák megoldásával foglalkozó episztemikus vállalkozás sikertelen vállalkozás.

a következőképpen parafrázálhatjuk:

(TT^o) Az analitikus filozófia mint propozícióhalmazok inkonzisztenciájának megszüntetésével sikertelenül foglalkozó episztemikus vállalkozás sikertelen vállalkozás.

Ez a megfogalmazás nyilvánvalóan körkörös. Nem állít többet, mint hogy a filozófia mint sikertelen vállalkozás – sikertelen vállalkozás.

Másfelől viszont Tőzsér elemzése igenis feltárt valami fontosat: léteznek olyan inkonzisztens propozícióhalmazok, amelyek inkonzisztenciáját azért nem tudjuk konszenzuális módon megszüntetni, mert a meglévő legszigorúbb igazolási standardjaink alapján nem vagyunk képesek egyértelmű döntést hozni az őket alkotó propozíciók igazságértékéről. Ennek az eredménynek a birtokában (legalább) két fontos kérdés adódik. Egyrészt az, hogy mi a közös ezekben a propozíciókban, miért nem tudjuk igazolni őket a rendelkezésünkre álló módszerek segítségével; másrészt pedig az, hogy ezek a propozíciók milyen viszonyban állnak a filozófiai propozíciókkal (vagy mennyiben feleltethetők meg azoknak a propozícióknak, amelyekkel a filozófusok dolgoznak). Az első *ismeretelméleti* kérdés, a második *metafilozófiai* – és az utóbbira csak akkor adhatunk választ, ha van valamilyen független elméletünk a filozófiai

59 Tőzsér világossá teszi: nem úgy járunk el, hogy először azonosítjuk a filozófiai kérdéseket, majd megállapítjuk, hogy ilyen és ilyen tulajdonságaik vannak (tudniillik olyan propozíciók „állnak mögöttük”, amelyekhez episztemikus vonzalom fűz bennünket, ám ezek együttesen inkonzisztensek) – hanem a helyzet épp fordítva áll: „*ott* merülnek fel filozófiai problémák, ahol történetesen episztemikusan vonzó, ámde együttesen inkonzisztens propozíciókra bukkanunk” (uo., 312).

állítások/megfontolások természetére vonatkozóan, vagy legalább semleges módon (azaz nem a szóban forgó állítások/megfontolások sikertelen igazolására hivatkozva) ki tudjuk jelölni a „filozófiai állítás/megfontolás” extenzióját.

Mint láttuk, (TT) és (TT') *nem* a filozófiáról szól, hanem a sikertelen problémamegoldási kísérletek sorozataként felfogott filozófiáról. Ha a tézist a filozófia teljes gyakorlatára vonatkoztatjuk, ahogy azt Tózsér megfogalmazása tévesen sugallja, és minden tevékenységet filozófiának tekintünk, amit valaha is így neveztek, akkor az állítás nyilvánvalóan hamis. Hiszen a filozófia történetében jócskán akadnak Alfa- és Béta-pillanatok. Példának okáért: Saul Kripke *rájött*, hogy az alternatívarelációra (vagy elérhetőségi relációra) vonatkozó megszorítások révén a modalitások különböző értelmezéseihez jutunk, azaz szisztematikusan kapcsolatot van az alternatívareláció tulajdonságai és a modális kalkulusok axiómái között. Vagy: a beszédaktus-elmélet megalkotói *felfedezték*, hogy a nyelvi megnyilatkozások „teljes jelentésének” kialakulását és a nyelvhasználat jelenségeit eredményesen modellezhetjük, ha a nyelvhasználatot nyelvi cselekvésként fogjuk fel.⁶⁰ Hogy pusztán konzisztenciátartó proposícióbővítéssel van dolgunk, vagy az új eredmények egyszersmind korábbi problémák megoldásához is hozzájárultak-e, annak a lényeg szempontjából nincs jelentősége: mindkét esetben *gyarapodott a tudásunk*, és a szóban forgó szerzők teljesítményét filozófiai teljesítményként szokás elkönyvelni. A példákat még hosszan sorolhatnánk.⁶¹

60 John L. Austin: *Tetten ért szavak*. Fordította Pléh Csaba. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1962/1989.; John Searle: *Beszédaktusok*. Fordította Bárány Tibor. Alkalmazott Kommunikációtudományi Intézet – Gondolat, Budapest Searle, 1969/2009.

61 A filozófia történetében nem ritka, hogy egy-egy problémát *sikerül* megoldani. Ilyen például a magasművészet és a tömegművészet értékalapú megkülönböztetésének problémája. Ha Tózsér által javasolt módon szeretnénk elemezni a kérdéses filozófiai problémát, a következőt mondhatjuk. Adott két proposíció, amely iránt hajlamosak vagyunk erős episztemikus vonzalmat táplálni: (p_1) (i) A magasművészet és a tömegművészet alkotásai lényegileg különböznek egymástól, és (ii) a tömegművészet alkotásai lényegükben fakadóan nem rendelkezhetnek (komolyabb) esztétikai értékkel.

(p_2) Léteznek értékes tömegművészeti alkotások.

Az inkonzisztencia azonban feloldható, ha – részben empirikus megfontolások alapján, részben fogalmi elemzéssel – feltárjuk a tömegművészeti alkotások tényleges lényegi tulajdonságait, és ennek megfelelően átalakítjuk (p_1) (ii) feltételét, továbbá felvesszünk egy új proposíciót, (p_3)-at:

(p_1) (i) A magasművészet és a tömegművészet alkotásai lényegileg különböznek egymástól, mivel (ii) a tömegművészeti alkotások lényegi jellemzője a széles körű hozzáférhetőség (Noël Carroll: *A Philosophy of Mass Art*. Clarendon Press, Oxford, 1998.).

(p_3) Léteznek értékes tömegművészeti alkotások.

Természetesen a metafilozófiai szkeptikusnak nem kell elfogadnia ezeket a példákat. Több lehetséges válasz közül is választhat. Vagy arra hivatkozik, hogy ezek minden látszat ellenére nem *filozófiai* eredmények, hiszen nem a filozófia, hanem a modális logika és a pragmatika fejlődését mozdították elő. Vagy elismerheti, hogy bár filozófiai teljesítménnyel van dolgunk, szó sincs sikerről: a felfedezések nem járultak hozzá a klasszikus filozófiai problémák megoldásához – csupán annyi történt, hogy eredményesen bővítettük a filozófiai problémákat alkotó inkonzisztens propozícióhalmaz *konzisztens töredékét*.⁶² Ezek az „eredmények” csupán a (sikertelen) filozófiai problémamegoldás melléktermékei, és kizárólag akkor utalnak valamiféle episztemikus sikerre, ha elvonatkoztatunk a problémamegoldás kontextusától. Ám ha Tőzsér így szeretne válaszolni az ellenpéldákra, mindenekelőtt el kellene magyaráznia, miben különböznek egymástól a filozófiai állítások és a modális logika vagy a pragmatika állításai (tehát Kripke vagy a beszédaktus-elmélet szerzőinek eredményei miért nem filozófiai eredmények), továbbá mi határozza meg, hogy a filozófiai problémákat alkotó inkonzisztens propozícióhalmazok mely konzisztens töredékei bővíthetők és melyek nem – azaz szüksége lenne valamiféle metafilozófiai elméletre.

A körköröséggel mellett az is komolyan csökkenti Tőzsér elemzésének intellektuális vonzerejét, hogy a szerző nem vet számot a filozófia nevű episztemikus vállalkozás *társas* jellegével, és általában véve a filozófia művelésének társadalmi-intézményes kontextusával. Tőzsér szkeptikus víziójának ágensei *magánszemélyek* – akik történetesen filozófiát művelnek. Ezeknek a magánszemélyeknek meghatározott („zsigeri” és filozófiai) meggyőződéseik vannak, ám mivel filozófusként dolgoznak, e

(p₃) Nincs elvi akadálya, hogy az esztétikai vagy művészi értéket megalapozó tulajdonságok széles körben hozzáférhetőek legyenek (Bárány Tibor: Magasművészet és tömegművészet az antinómiák korában. *Magyar Filozófiai Szemle*, 2018:1., 130–162.).

- 62 A metafilozófiai szkeptikus így érvelhetne: *Igaz*, hogy az alternatívareláció megszorításai alapján a modalitások különböző értelmezéseihez juthatunk – ám a modalitások természetéről továbbra is vita folyik, mert nem tudunk választani a velük kapcsolatos episztemikusan vonzó, együttesen azonban inkonzisztens meggyőződéseink között. *Elképzelhető*, hogy a beszédaktus-elmélet segítségével jól modellezhetjük a nyelvhasználat jelenségeit – de ez mit sem segít azon a problémán, hogy a nyelvfilozófia alapkérdéseit illetően nem vagyunk képesek rendet tenni az episztemikusan vonzó, együttesen inkonzisztens meggyőződéseink között (gondoljunk csak a tulajdonnevek szemantikájára vagy a nyelv és a gondolkodás viszonyára!). És *meglehet*, hogy a magasművészet és a tömegművészet értékalapú megkülönböztetésének problémája tényleg megoldható, ezt azonban még csak lokális sikernek sem nevezhetjük – hiszen az esztétikai érték természetének kérdésében nyoma sincs valamiféle szakmai konszenzusnak, és nem is várható, hogy a helyzet a közelebbi vagy a távolabbi jövőben megváltozzék.

meggyőződéseket saját szakmai közösségük normái szerint próbálják igazolni, azaz („filozófiai” módon) érvelnek az álláspontjuk mellett. A filozófiai viták téjje: sikerül-e a szóban forgó filozófusnak a kollégáival elfogadtatnia a saját meggyőződéseit. Ez a kép önmagában véve koherens, de tökéletesen megtévesztő.

Először is: a filozófusok közösségén belül munkamegosztás uralkodik, és ennek számos (elméleti és gyakorlati) következménye van. Például az, hogy a filozófia egyes területein a filozófiai problémákat alkotó propozíciók iránt táplált episztemikus vonzalom más és más súllyal esik latba (egyebek mellett talán éppen annak függvényében, hogy milyen eredetű vonzalomról van szó). A revizionista metafizikai elméletek kontextusában nem sokat számít, ha egy propozíciót kulturális beidegződések vagy fenomenológiai megfontolások miatt találunk episztemikusan vonzónak; mint ahogyan az evolúciós eredetű vonzalmaink sem játszanak döntő szerepet a fiktív létezők megnevezéséről szóló elméleteink megalkotása során.⁶³ Ugyanígy a Tözsér-féle „filozófiai” propozíciókat a filozófia egyes területein más és más episztemikus standardok szerint igazoljuk. A büntetőjogi felelősség fogalmának definícióján fáradozó jogfilozófusoknak nem kell a személyes azonosság lehető legerősebben igazolt koncepciójával dolgozniuk; mint ahogyan az esztétikai érték kérdését vizsgáló művészetfilozófusoktól sem várjuk el, hogy tökéletesen igazolt észleléselemélet birtokában alkossák meg az elméleteiket – még akkor sem, ha a vizuális műalkotások esztétikai értékével foglalkoznak.

Mindennek azért van jelentősége, mert a Tözsér-féle metafilozófiai szkepticizmus szerint a filozófus akkor jár el racionálisan, ha *minden* filozófiai meggyőződését felfüggeszti. Vajon miért várhatnánk el a saját kutatási területén eredményeket produkáló (azaz Alfa- és Béta-pillanatokat átélő) szakfilozófustól, hogy „szélnék eressze” a filozófiai meggyőződéseit, amelyeket a szűkebb szakmai közösségén belül érvényes standardoknak megfelelően igazolt – pusztán azért, mert a filozófia alapproblémáira mind-ezidáig nem született konszenzuális megoldás? Valóban *racionális* döntés lenne ez a részéről? Természetesen a vita ezen a ponton nem zárul le. A metafilozófiai szkeptikus kísérletet tehet rá, hogy megmutassa: a Tözsér-féle filozófiai problémák megoldatlansága a szakfilozófiai kutatási programokat is „megfertőzi”, s így azok szükségképpen kudarcra vannak ítélve. Ehhez azonban először ki kellene dolgoznia valamilyen metafilozófiai elméletet. Így nem meglepő, hogy Tözsér adós marad a magyarázattal.

63 Pontosan ezért jelent problémát, hogy Tözsér meg sem próbálja az episztemikus vonzalom „erősségét” a szóban forgó filozófiai probléma kontextusához viszonyítva meghatározni. (Lásd a filozófusok által érzett episztemikus vonzalom fenti, a második rész végén olvasható definíciójának „féloldalasságát”.)

Másodszer: ha a filozófia társas episztemikus vállalkozás (és mi más lenne?), akkor a résztvevők nem egyénileg keresik az igazságot, hanem a tudományos közösség részeként. Következésképpen nem abban kell hinniük, hogy az ő tudományos meggyőződéseik hibátlanul tapogadják le a valóság szerkezetét, hanem abban, hogy az eredményeik hosszú távon hozzájárulnak az episztemikus vállalkozás sikeréhez. A tudás növekedéséhez pedig a tévedések is hozzátartoznak, sőt, olykor ezek nyitják meg az utat a további fejlődés előtt. (Lásd: „végiggondoltam, hogy másnak már ne kelljen”.) Tőzsér téved, amikor azt állítja: ha egy episztemikus vállalkozás résztvevőjének nincs oka racionálisan hinni az álláspontjában, akkor fel kell adnia az álláspontját.

Az a filozófus, aki egy episztemikusan vonzó proposíció feladásával konzisztenssé tett egy filozófiai proposícióhalmazt, igenis *elért* valamit: megmutatta, hogyan lehet megoldani egy filozófiai problémát, és ezért a megoldásért milyen teoretikus árat kell fizetnünk. Tőzsér szerint ezek a filozófusok irracionálisan viselkednek: jobb esetben episztemikus skizofrénia áldozatai, súlyosabb esetben episztemikus vakságban szenvednek – hiszen elszántan ragaszkodnak egy elmélethez, a saját elméletükhöz, amely semmivel sem igazoltabb, mint más filozófusok rivális elméletei. Ezzel szemben a valóságban a filozófiai művelésének *intézményes játékszabályai* egészen máshol húzzák meg a tudósoktól elvárható racionalitás határait: nem az a kérdés, hogy a kérdéses filozófiai tanulmány szerzője hisz-e a kifejtett álláspont igazságában, hanem az, hogy hisz-e abban, hogy a kifejtett álláspontja előrelendíti a tudományos diskurzust, és közvetve vagy közvetlenül, hosszú távon hozzájárul az episztemikus projekt sikeréhez. Utóbbi esetben a kutatónak nincs racionális oka feladni az álláspontját – bármit tanácsoljon is neki Tőzsér.

Talán mondanom sem kell, a metafizológiai szkeptikus számára nyitva áll a lehetőség, hogy megmutassa: a filozófia művelésének intézményes játékszabályai rossz gyakorlatot konzerválnak. A filozófia mint társas episztemikus vállalkozás szükségképpen kudarcra van ítélve, mert a filozófusok soha nem lesznek képesek túllépni az egyes problémamegoldási javaslatok teoretikus árának mérlegelésén. Ezért a szakfilozófusnak nincs racionális oka azt hinni, hogy álláspontjának kifejtésével valóban hozzájárulhat a filozófiai projekt jövőbeli sikeréhez – így mégiscsak akkor jár el racionálisan, ha feladja az álláspontját. Lehet, hogy a metafizológiai szkeptikusnak igaza van, lehet, hogy nincs; egy valami azonban biztos: álláspontja mellett érvelnie kell. *Ceterum censeo*: metafizológiai elmélet nélkül nem fog menni.

2019. november – 2020. január